

ЭДУКАЦЫЙНАЯ КАМІСІЯ І РАСПАЎСЮДЖАННЕ АДУКАЦЫІ Ў ВКЛ

Ю. В. Кудлач

УА МДПУ імя І. П. Шамякіна

У другой палове XVII-XVIII ст. Вялікае Княства Літоўскае адчула на сабе значны ўплыў эпохі Асветніцтва, якая зацвярджала ў жыцці грамадства і дзяржавы першыню навукі і розуму. У гэты перыяд значна ўзрасло друкаванне, павялічвалася колькасць архітэктурных пабудоў, укаранілася архітэктурна малых форм, узбагацілася дойлідства, у панскіх сядзібах умацавалася манера на сады і паркі, але найбольш

галоўным вынікам уплыву Асветніцтва была школьная рэформа, якую ажыццявіла Эдукацыйная камісія.

Эдукацыйная камісія, заснаваная сеймам 1773–1775 г. у Рэчы Паспалітай з імкненнем правядзення рэформ у сферы школьнай адукацыі, была амаль першай ў Еўропе афіцыйнай установай з функцыямі цэнтральнай школьнай улады. Падобныя структуры былі ў Англіі, Францыі і Прусіі, але не змаглі праіснаваць з-за адсутнасці фінансаў. Гэтаму спрыяла і скасаванне ордэна езуітаў у 1773 г., у выніку чаго маёмасць ордэна перадавалася Эдукацыйнай камісіі. Яе дзейнасць разгортвалі І. Патоцкі, Я. Снядэцкі, І. Храптовіч, А. Паплаўскі і інш. У розныя перыяды ў яе ўваходзілі А. Макраноўскі, Я. Малахоўскі, Ф. Бялінскі, С. Панятоўскі, А. Сулкоўскі, М.Е. Мнішак, Ф. Арачэўскі, Ю. Нямцэвіч, Г.І. Чартарыйскі, А. Замойскі, А. Гаўронскі, Д. Пільхоўскі, Г. Страйноўскі. Першым кіраўніком быў віленскі біскуп І.Я. Масальскі, а ужо потым М. Панятоўскі.

Аднымі з асноўных фактараў для здзяйснення школьнай рэформы былі: актывізацыя гандлёвых зносін паміж дзяржавамі; развіццё міжнародных і ўнутраных гаспадарча-эканамічных сувязей; распаўсюджванне ў Літве і Беларусі ідэй новай заходнееўрапейскай навукі і філасофіі; рэформа піярскіх школ, якая была праведзена правінцыялам ордэна піяраў С. Канарскім, і спробы масонаў паўплываць на фарміраванне духоўнага жыцця. Значна паўплывалі і публікацыі ў Францыі ў сярэдзіне XVIII ст. ананімных твораў эратычнага характару.

Рэфармаванне сістэмы Эдукацыйнай камісіі было паступовым. Першым значным штуршком стала ўпарадкаванне залежнасці школы ад свецкай дзяржаўнай улады. Наступным крокам было падрыхтаванне свецкіх педагагічных кадраў, перапрацоўка навучальных праграм, асновай якіх была свецкая ідэя, а таксама выпуск новых падручнікаў. І ўжо вясной 1775 года было створана «Таварыства элементарных кніг», старшынёй якога быў Патоцкі.

Кадровае фарміраванне падзялялася на тры асноўныя этапы: на першым этапе ішла распрацоўка новай арганізацыйнай структуры сістэмы адукацыі, вяліся пошукі больш спрыяльнай мадэлі настаўніка і належнай ідэалогіі выхаваўчай дзейнасці. У школах замяняліся былыя настаўнікі – езуіты. Калі ў 1774 іх было 367, то ўжо ў 1782 годзе іх колькасць паменшылася да 235. Ужо на другім этапе былі распрацаваны «Статуты Эдукацыйнай камісіі для акадэмічнага саслоўя і школ у краях Рэчы Паспалітай». Яны давалі гарантыю на самакіраванне ў галіне кадровай палітыкі і вырашэння пытанняў ва ўнутраным жыцці педагагічных калектываў, права на заробную плату і пенсію, якая ўкаранялася пасля 20 гадоў працы, грашовую дапамогу пры страце здароўя і г. д.

Статуты замацавалі іерархічную сістэму школьнай адукацыі. Тэрыторыя Рэчы Паспалітай падзялялася на Польшкі і Літоўскі дэпартаменты, а ўжо з 1775 года і Беларуска. Навучальным працэсам, як мы ўжо ведаем, кіравалі Каронная галоўная школа ў Кракаве і Галоўная школа ВКЛ. А на тэрыторыі ВКЛ у 1785 годзе акруговыя школы былі ў Новагародку, Вільні, Крожах і Гародні.

Значную ўвагу камісія надавала праблемам пачатковай адукацыі. А 1774 годзе Масальскі апублікаваў праграму навучання гэтага ўзроўню, абавязаў лёс сваёй епархіі займацца арганізацыяй парафіяльных школ. У выніку чаго толькі ў Віленскай епархіі дзейнічала 330 такіх устаноў, але супрацьстаянне шляхты прывяло да закрыцця большасці з іх. Адною са значных рыс сярэдніх школ было тое, што ў іх прымалі хлопчыкаў са сем'яў шляхты. Дзяўчынкі ж навучаліся ў царкоўных або прыватных жаночых пансіёнах, іх колькасць была вельмі нязначнай, а праграмы вельмі вузкія. Варта адзначыць, што эдукацыйная камісія не мела ўплыву на іх працу.

Апошні этап адметны тым, што ўжо пры Галоўнай школе ВКЛ была заснавана спецыяльная настаўніцкая семінарыя, кіраўніком якой з 1783 года быў Страйноўскі. Да гэтаў толькі кракаўская семінарыя давала падобную падрыхтоўку. У Вільні семінарысты вывучалі дакладныя навукі (фізіку, матэматыку), знаёміліся з рознымі навуковымі поглядамі, у тым ліку і погляд І. Ньютана.

Узор новай школы добра замацаваўся ў свядомасці ўсяго грамадства. Занадты рух не прывёў да "панавання розуму" ніводную краіну. Больш таго, усе веды і адукацыя, якімі карысталіся шырокія колы краіны, падштурхоўвалі да значных супярэчнасцей, што паспрыяла на грамадскія настроі ў Рэчы Паспалітай і прывяло да рэформаў. У выніку чаго 3 мая 1791 г. была прынята Канстытуцыя.